

УДК: 37. 013

Ж. М. САМОБРОД (магістрант)

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

**ПРОГРАМА ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЩОДО ПІДГОТОВКИ
СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ ДО САМОСТІЙНОГО ЖИТТЯ**

У даній статті розглядаються теоретичні та практичні аспекти діяльності соціального педагога щодо процесу формування готовності старшокласників загальноосвітньої школи до самостійного життя у сучасному суспільстві.

Ключові слова: *готовність випускників загальноосвітніх шкіл до самостійного життя, юність, готовність до сімейного життя, рівень сформованої системи ціннісних орієнтацій, професійна готовність, рівень розвитку правової свідомості.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Питання виховання дітей юнацького віку – одне із пріоритетних в державі. Кожна успішна доля майбутніх випускників загальноосвітньої школи вирішує майбутнє нашої держави. Самостійне життя майбутніх випускників – це відповідальність за свою поведінку, продовження навчання і отримання професії, вміння планувати витрати на самого себе, а в майбутньому і на сім'ю, організувати вільний час, уникати небезпек [5, с.40-41].

Старший шкільний вік — вік переходу до дорослості. Тому слід зазначити, що головне в соціальній ситуації розвитку старшокласників — це спрямованість на майбутнє, тобто закінчення школи і вибір професії [1].

Соціально-економічні перетворення, які відбуваються в нашій державі відбиваються на умовах виховання і навчання випускників загальноосвітніх шкіл. В юнацькому віці виразно постає потреба у формуванні світогляду, тобто розумінні закономірностей оточуючого світу і створенні системи поглядів. Одинадцятикласники прагнуть до самостійності суджень, не схильні довіряти авторитетам, часом переоцінюють свої можливості. Перед соціальними педагогами постає завдання підготовки дітей до життя у суспільстві [1].

Підготовка дітей старшого шкільного віку до самостійного життя в суспільстві – тривалий, безперервний соціально-педагогічний процес залучення їх до системи складних соціальних стосунків. Тому одним із необхідних напрямів соціального педагога в загальноосвітній школі є розв'язання проблеми підготовки випускників до самостійного життя, що обумовило вибір теми нашого дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Багато вчених вважають, що найбільш інтенсивна підготовка особистості до самостійного життя здійснюється саме в юнацькому віці. У психологічному плані старшокласники вирішують задачі завершального самовизначення та інтеграції у спільність дорослих людей (набуття Его-ідентичності за Е. Еріксоном, самовизначення за Д. Ельконіним, життєвого плану за І. Коном, інтелектуального дозрівання за Ж. Піаже, Г. Костюком, пошук сенсу життя за В. Франклом, К. Обуховським, самореалізації та індивідуального розвитку за А. Маслоу, прагнення до успіху в діяльності за А.В. Мудриком) [4, с.304-305].

Зрештою самостійність старшокласників створює передумови для успішної соціалізації учнів. Визначення ролі та місця молодого покоління як особливої соціально-демографічної групи висвітлено у роботах В. Дряпіка, А. Дубасенюк, І. Зверевої, В. Іванова, Н. Лавриченко, Л. Сорокіна.

Проаналізувавши науково-методичну літературу, можна сказати, що підготовка дитини до життя в суспільстві — тривалий, безперервний соціально-педагогічний процес залучення її до системи складних соціальних стосунків. Саме тому у суперечливих умовах державотворення України важливим завданням соціально-педагогічної діяльності є підготовка старшокласників до самостійного життя.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. В останні роки напрацьована значна кількість досліджень, присвячених

особливостям діяльності соціального педагога у загальноосвітньому навчальному закладі. Серед них роботи Л. Артюшкіної, Н. Басова, Л. Нікітіної, Р. Овчарової, В. Сорочинської, М. Шакурової та ін. Однак, незважаючи на ґрунтовні дослідження у галузі виховання старшокласників, їх вікових особливостей у процесі соціалізації, особливості соціально-педагогічної роботи з випускниками загальноосвітніх шкіл щодо підготовки їх до самостійного життя недостатньо висвітлені у працях науковців.

Багато дослідників вважають, що підготовка до самостійного життя у ранньому юнацькому віці передбачає особистісне і професійне самовизначення. Н. Шевандрін під професійним самовизначенням розуміє процес і результат свідомого та самостійного вибору професії [1, с. 21-22].

Сучасні дослідження з проблеми профорієнтації концентруються за певними напрямками: методологія профорієнтації (Є. Климов), розробка системного підходу (В. Сахаров), умови здійснення системи профорієнтації як дидактичної структури забезпечення самооцінного інструментарію школярів (Б. Федоришина), теорія мотивації професійного вибору (Є. Павлютенков), культурологічні аспекти в процесі підготовки учнів до свідомого вибору професії (Г. Шевченко) та інші. Однак недостатньо дослідженим є визначення рівня професійної готовності випускників загальноосвітніх шкіл [1; 3].

Проаналізувавши науково-методичну літературу, можна сказати, що систематизація і вироблення певної ієрархії цінностей, здатність застосовувати в життєвих колізіях свою життєву позицію - виступають умовою становлення громадянської спрямованості особистості [1, с. 22]. Однак недостатньо вивченими є питання щодо визначення рівня сформованої системи ціннісних орієнтацій одинадцятикласників.

Підготовка до сімейного життя – один із найважливіших компонентів усебічно розвиненої гармонійної особистості. Водночас, на нашу думку, питання соціально-педагогічної роботи щодо підготовки випускників загальноосвітніх шкіл до сімейного життя є недостатньо вивченим.

Питання правового виховання, правової культури досліджувались і досліджуються В. Ф. Дубровським, Г. П. Давидовим, В. М. Оржеховською, М. К. Подберезьким, Н. О. Ткачовою, М. М. Фіцулою та іншими. Однак потребує більш детального дослідження визначення рівнів розвитку правової свідомості випускників загальноосвітніх шкіл.

Отже, головними завданнями соціально-педагогічної роботи з підготовки випускників загальноосвітніх шкіл до самостійного життя постає формування світогляду, професійної орієнтації, психологічної готовності до виконання соціальної ролі дорослої людини.

Формулювання цілей статті: У межах даної статті передбачено дослідити рівень готовності випускників загальноосвітньої школи до самостійного життя, виявити засоби впливу соціальних педагогів на дітей старшого шкільного віку в умовах загальноосвітньої школи; розробити програму діяльності соціального педагога щодо підготовки випускників загальноосвітньої школи до самостійного життя.

Виклад основного матеріалу: Нами було досліджено рівень сформованої готовності випускників загальноосвітніх шкіл до самостійного життя, який визначається за такими критеріями: готовність до сімейного життя; рівень сформованої системи ціннісних орієнтацій; професійна готовність; рівень розвитку правової свідомості [4; 5].

Експериментальне дослідження проводилося на базі Кролевецької спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів №3 із загальноосвітніми 11-ми класами. Спочатку було констатовано рівень індивідуальної емоційної готовності випускників загальноосвітньої школи до сімейного життя. Відповідно до результатів проведеного анкетування за методикою «Визначення емоційної готовності до сімейного життя» (І. М. Трубавіна, Н. А. Бугаєць) 17% учнів першої групи мають низький рівень емоційної готовності до сімейного життя, 55% - середній, а 28 – високий. Відповідно до результатів проведеного анкетування за вищезазначеною методикою з другою обраною нами групою 16% учнів мають низький рівень емоційної готовності до сімейного життя, 57% - середній, а 27 – високий.

Було також визначено рівень сформованої системи ціннісних орієнтацій одинадцятикласників. Згідно даних, отриманих після проведення методики М. Рокича «Визначення ціннісних орієнтацій», можна сказати, що в ієрархії термінальних цінностей

випускників загальноосвітньої школи першої групи провідні місця займають здоров'я, любов, активне діяльне життя, матеріально забезпечене життя та наявність хороших і вірних друзів. Однак, на жаль, учні не надають важливого значення таким цінностям, як щасливе сімейне життя, цікава робота. Слід також зазначити, що в ієрархії інструментальних цінностей випускників загальноосвітньої школи провідні місця займають вихованість старанність, тверда воля, освіченість, акуратність, життєрадісність. Проте не надається необхідної уваги таким інструментальним цінностям, як ефективність у справах, чесність, чуйність, широта поглядів. Варто відзначити, що отримані результати щодо виявлення ціннісних орієнтацій учнів другої групи рівноцінні результатам згідно проведеної вищезазначеної методики з першою групою. Відповідно до проведеної методики - тесту «Сенсожиттєві орієнтації» адаптована версія Д.А.Леонтьєвим тесту «Мета в житті» Джемса Крамбо та Леонарда Майоліка) (Тест СЖО), 10% випускників загальноосвітніх шкіл мають низький рівень сформованої системи ціннісних орієнтацій, 59% - середній, 31% - високий. Результати учнів першої та другої груп рівноцінні.

З метою вивчення професійної готовності випускників загальноосвітніх шкіл нами використано методику «Професійна готовність» (А.П.Чернявська). Було визначено, що 59% учнів мають середній рівень загальної професійної готовності, а 41% - високий. Отримані результати першої та другої груп рівноцінні. Зробивши інтерпретацію отриманих результатів згідно методики «Твої права і обов'язки», можна сказати, що 14% учнів першої групи мають низький рівень розвитку загальної правової свідомості, 45% - середній, а 41% - високий. Результати учнів першої та другої груп рівноцінні.

Проаналізувавши результати щодо визначення рівнів розвитку чотирьох критеріїв готовності випускників загальноосвітньої школи до самостійного життя, можна сказати, що констатувальний етап педагогічного експерименту підтверджує рівноцінність обох груп. Більшість учнів двох 11-х класів мають середній рівень готовності до самостійного життя.

Спираючись на результати констатувального експерименту та, проаналізувавши науково-методичну літературу, ми розробили тренінгову програму, спрямовану на допомогу випускникам загальноосвітніх закладів щодо підготовки до подальшого самостійного життя. Дана програма була включена у комплексну систему відповідних заходів навчального закладу.

Програма складалася з 4 етапів:

1. Впровадження тренінгового курсу соціально-педагогічної підготовки випускників загальноосвітніх шкіл до сімейного життя (5 занять; 2 тематичні тижні; індивідуальні бесіди та консультації за потребою учнів).

2. Підвищення рівня сформованої системи ціннісних орієнтацій (2 заняття; індивідуальні бесіди та консультації за потребою учнів).

3. Соціально-педагогічна підготовка до обдуманого вибору майбутньої професійної діяльності (2 заняття; бесіди та консультації учнів).

4. Детальне інформування про права, обов'язки та установи захисту прав дітей (1 заняття; бесіди та консультації учнів).

Після реалізації тренінгової програми діяльності соціального педагога щодо підготовки випускників загальноосвітніх шкіл до самостійного життя було повторно проведено діагностичні заходи як з учнями експериментальної, так і контрольної групи. Більшість учнів скорегували світогляд та життєві позиції, а також було визначено високий рівень розвитку готовності більшості учнів експериментальної групи до самостійного життя. Нами було узагальнено отримані результати по чотирьом критеріям готовності до самостійного життя учнів контрольної групи. Встановлено, що результати анкетування учнів контрольної групи суттєво не змінилися, тобто більшість учнів досі мають середній рівень загальної готовності до самостійного життя.

Висновки за результатами дослідження, перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що програма діяльності соціального педагога загальноосвітньої школи з одинадцятикласниками потребує нововведень і оптимізації, адже саме юне покоління багато у чому визначатиме зміст і характер майбутнього суспільства.

Результати експериментального дослідження свідчать про ефективність тренінгової програми щодо підготовки випускників загальноосвітніх шкіл до самостійного життя. Це підтверджують результати повторного анкетування з учнями експериментальної групи, з якими проводилися заняття тренінгової програми, яка була розроблена нами на основі аналізу науково-методичної літератури. Матеріали даної роботи можуть бути використані соціальними педагогами, соціальними працівниками, організаторами навчально-виховного процесу для підвищення рівня готовності випускників загальноосвітніх шкіл до самостійного життя.

Список використаної літератури

1. Алієва Е. На порозі дорослого самостійного життя / Е. Алієва // Психолог. – 2010. - №18-19. – С. 21-27.
2. Капська А.Й. Соціальна педагогіка: підручник. / За редакцією професора А.Й. Капської. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 167-195.
3. Мосієнко С. Юнацький вік: професійна адаптація та гендерне виховання учнів, студентів середніх спеціальних закладів освіти / С.Мосієнко, Г.Клімова // Соціальний педагог. – 2011. - №1. – С. 40-45.
4. Титаренко Т. М. Життєві завдання особистості як соціально-психологічний чинник моделювання майбутнього / Т. М. Титаренко // Наук. студії із соц. та політ. психол.: зб. статей. – 2007. – Вип. 16 (19). – С. 304 – 311.
5. Шприголь Д.В. Шлюбно-рольові настанови у юнацькому віці / Д.В.Шприголь // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. - №5. – С. 36-44.
6. . Поліщук С.А. Методичний посібник з психодіагностики: Навчально-методичний посібник / С.А. Поліщук. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2009. – С.55-66.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2012.

Ж. М. Самоброд. Программа деятельности социального педагога по подготовке старшеклассников общеобразовательных школ к самостоятельной жизни

В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты деятельности социального педагога относительно процесса формирования готовности старшеклассников общеобразовательной школы к самостоятельной жизни в современном обществе.

Ключевые слова: *готовность выпускников общеобразовательных школ к самостоятельной жизни, юность, готовность к семейной жизни, уровень сложившейся системы ценностных ориентаций, профессиональная готовность, уровень развития правового сознания.*

J. Samobrod. The Program of Social Educator's Activity on Preparing School Graduates to Independent Living.

This article investigates theoretical and practical aspects of the social educator for the formation of readiness of graduates of secondary school to adult life in modern society.

Keywords: *readiness of graduates of secondary schools to independent living, youth, readiness to family life, the level of the prevailing system of values, professional readiness, the level of legal consciousness.*